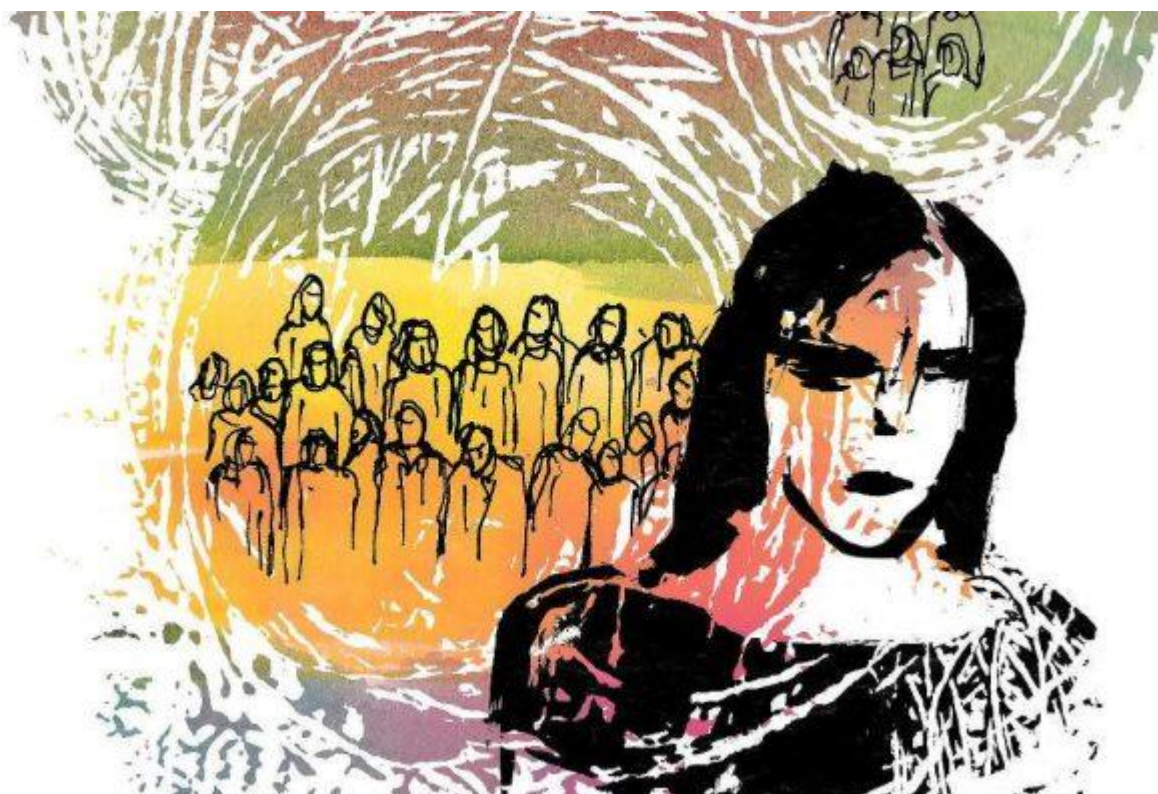

Missä kulkee uskon ja hulluuden raja?

Kuuntele juttu

Mari Stenlund

18.08.2019 08:00

”Kun yksi ihminen kärsii harhasta, sitä sanotaan hulluudeksi. Kun monet ihmiset kärsivät harhasta, sitä sanotaan uskonnoksi.” Näihin **Robert M. Pirsigin** sanoihin viittaa **Richard Dawkins** kirjassaan *Jumalharha*.

Ovatko uskonnolliset yhteisöt siis pohjimmiltaan harhaluulojen ja aistiharhojen pesäkkeitä, joissa viljellään vinksahaneita käsityksiä ja kokemuksia?

Kun psykiatriassa diagnosoidaan ja hoidetaan yksilön mielenterveysongelmia, uskonnollisen yhteisön merkitys on keskeinen sen kannalta, miten hänen uskonnolliset käsityksensä ja mahdolliset mystiset kokemuksensa tulkitaan.

Psykoottisten harhaluulojen yksi kriteeri on, että yksilön kulttuurissa tai alakulttuurissa vieroksutaan niitä. Psykoottisella ihmisellä ei siis ole yhteisöä, joka ajattelisi asioista hänen kanssaan samalla tavalla. Psykoottisina aistiharhoina ei puolestaan pidetä esimerkiksi sellaisia Jumalan äänen kuulemisia tai enkelien näkemisiä, joita yksilön uskonnollinen yhteisö pitää normaaleina tai toivottavina.

Kun jumalauskomukset ja -kokemukset ovat yhteisöllisiä, niitä ei siis psykiatriassa lähtökohtaisesti pidetä hulluuden oireina.

Onko peräti niin, että muut ihmiset voivat pelastaa ihmisen hulluudelta olemalla samaa mieltä hänen kanssaan? Muuttuuko psykoottiseksi määritelty ihminen profeetaksi, jos hänen näkemyksellisyytensä koskettaa muita ihmisiä siinä määrin, että he alkavat ihailla häntä?

Jos ihminen uskoo saaneensa viestin Jumalalta, periaatteessa 19 muuta ihmistä voi uskonnonvapauslain mukaan yhdessä hänen kanssaan perustaa uuden uskonnollisen yhdyskunnan. Muuttuvatko näin yksilön psykoottisina harhoina pidetyt käsitykset uuden uskontokunnan oppisisällöksi? Osuuko Pirsig oikeaan väittäessään, että uskonto on monen ihmisen harhaa?

Kuulostaa erikoiselta, että psykoottinen voisi muuttua profeetaksi saadessaan seuraajia. Näin kuitenkin ajattelee trinidadilaista Mother Earth -yhteisöä tutkinut psykiatri ja sosiaaliantropologi **Roland Littlewood**. Luontoa, yksinkertaisuutta ja alastomuutta ihannoiva yhteisö syntyi skitsofreenikkona hoidetun **Jeanette Baptisten** saamien ilmestysten pohjalta.

Littlewoodin mukaan Baptiste ei suinkaan ole hullu, koska monet ihmiset ovat pitäneet hänen näkemyksiään siinä määrin mielekkäinä, että ovat sitoutuneet niihin.

Psykiatriassa tunnetaan hulluuden muoto, jossa ihminen lähtee mukaan harhaluuloisen läheisensä mielenmaisemaan ja tulee näin itsekkin hänen siivellään harhaiseksi. Tällainen "myötähulluus" kuitenkin taintuu, kun läheiset erotetaan siitä ihmisestä, josta harhaluuloisuus alun perin lähti liikkeelle.

Psykiatriassa jaettu harhaluuloisuus liitetään yleensä perheyhteisöihin. Uskonnollisen yhteisöjen jäseniä ei ole tapana diagnosoida jaettujen uskonnollisten käsitysten perusteella. Vahvan johtajan varassa toimivat pienet uskonnolliset yhteisöt voivat kuitenkin olla tiiviimpiä kuin monet perheet. Miksei jaettua harhaluuloisuutta voisi liittyä myös tällaisten uskonnollisten yhteisöjen toimintaan?

On myös esitetty, että harhat voivat levitä ihmisestä toiseen kuin virukset. Psykiatrian filosofian tutkijan **Jennifer Raddenin** mukaan ihmiset voivat saada toisiltaan ideoita ikään kuin tartuntana. Tällöin kyse on vaarallisesta ja syvään järjettömyyteen perustuvasta joukkojen hulluudesta.

Erilaisten joukkopaniikkien lisäksi ideoina leviävät itsemurhat sekä perhe- ja koulusurmat. Syömishäiriöitä aiheuttavaa laihtumista ihannointia Radden kutsuu laihuuskultiksi.

Samalla mekanismilla voi levitä myös uskonnollinen järjettömyys. Muuttuessaan massiiviseksi ilmiö näyttää kuitenkin pakenevan lääketieteellisten diagnoosien ulottumattomiin. Joukkojen hulluuden diagnosoivat psykiatrien sijaan tallajaat puuskahtamalla: "Aivan sairasta."

Joskus uskonnollisissa yhteisöissä harjoitettu vallankäyttö on terveydelle vaarallista ja kaventaa yhteisön jäsenten valinnanvapautta. Tutkija **Aini Linjakummun** mukaan hengellinen väkivalta vahingoittaa ihmisen oikeuksia ja vähentää hänen mahdollisuuksiaan määritellä omaa toimijuuttaan, hengellisyyttään ja tulevaisuuttaan.

Hengellisen väkivallan harjoittajat eivät kuitenkaan välttämättä ole hulluja, jotka aivopesevät uhreiksi toisia hulluja. Yhteisöjen terveyttä uhkaavia ongelmia voidaan ymmärtää sinänsä normaalista hyväksytyksi tulemisen tarpeesta käsin. Mitä riippuvaisempi ihmisen elämä on toisten yhteisön jäsenten hyväksynnästä, sitä hurjempia valintoja hän on valmis tekemään.

Välttämättä ihminen ei ole hullu, vaikka hän jäisi erikoisten ajatustensa ja mystisten kokemustensa kanssa yksin. Psykiatrian filosofiassa on käyty keskusteltua amerikkalaisen Simonin tapauksesta. Simon koki, että Jumala otti häneen yhteyttä kynttilän sulaneen steariinin jättämien kuvioden kautta, ja uskoi saaneensa erityisen tehtävän.

Vaikka Simonin mystinen todellisuudentulkinta vaikuttaakin harhaiselta, **Mike Jackson** ja **Bill Fulford** pitävät sitä henkisenä tai uskonnollisena sillä perusteella, että Simon koki ilmestyksensä ja hengellisen tehtävänsä myönteisiksi ja tukea antaviksi. Hän menestyi työelämässä ja perusti sittemmin hyväntekeväisyysjärjestön.

Erikoiset yksilölliset käsitykset ja kokemukset eivät siis välttämättä ole psykoosin oireita, jos ne tekevät ihmiselle hyvää eivätkä horjuta hänen toimintakykyään. Periaatteessa on mahdollista sekin, että toisinajattelija jää yksin ajatustensa kanssa, jotka kuitenkin ovat niin järkeviä tai mielekkäitä, ettei häntä voida pitää niiden vuoksi hulluna.

Uskomusten ja kokemusten hyvää tekeyvyys ja järkevyys ovat kuitenkin käytännössä yleensä kietoutuneet siihen, että ne voidaan jakaa jossakin yhteisössä. Jennifer Radden arvioi, että uskonnollisia ideoita pidetään harvemmin harhaluuloina, koska niihin liittyy ihmistä tukevia sosiaalisia raameja ja ajattelurakenteita.

Onkin syytä kysyä, mitä on sellainen järkevyys, jota muut ihmiset eivät tunnista. Voiko ihminen säilyä hyvinvoivana, jos hän jää ajatustensa ja kokemustensa kanssa yksin?

Yksityinen uskonnollisuus ja henkisyys ovat kasvussa. Ihmiset haluavat uskoa ”omalla tavallaan” ja ”omaan jumalaansa”.

Mitä enemmän uskonnollisten yhteisöjen epäkohdista tietää ja mitä rajummasta hengellisestä väkivallasta kuulee uutisia, sitä vahvemmin on syytä kysyä, mihin uskonnollisia yhteisöjä oikeastaan tarvitaan. Voihan Jumalaan uskoa ilman niitäkin.

Mutta entä jos oma jumala paljastuukin ahdistavaksi? Kuinka selvitä, kun omassa mielessä syntyy kuva syyttävästä ja armottomasta kaikkivaltiaasta tai nallekarhusta, joka ei tarjoa kasvun

aineksia? Yksityinen uskonnollisuus ei välttämättä ole yhteisöllistä uskonnollisuutta turvallisempaa tai rakentavampaa.

Uskonnollisten uskomusten ja kokemusten jaettavuus, hyvää tekeytyminen ja järkevyys kietoutuvat toisiinsa. Yhteisöt eivät nimittäin tunnista ja hyväksy mitään vain kokemuksellisuutta ja mitään hyvänsä ideoita, vaan jaettu uskonnollisuus on käynyt läpi eräänlaisen mielekkyydestin.

Kun ulkopuoliset syyttävät yhteisön jäseniä jumalharhaisiksi, ristiinnaulittuun Jeesukseen turvautuva kristitty voi myöntää hulluutensa Ensimmäisen korinttilaiskirjeen sanoin: ”Jumala katsoi hyväksi julistaa hulluutta ja näin pelastaa ne, jotka uskovat”.

Kirjoittaja on teologian tohtori ja sosionomi(-diakoni) AMK.